

YAPISINA GÖRE İKİ HALK HİKÂYESİ

Gülten KÜÇÜKBASMACI

G.Ü. Kastamonu Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Kastamonu.

Özet

Bu çalışmada “Necefhan ile Perizad Hanım” ve “Sevdekâr Sultan ile Gülenaz Sultan” adlı halk hikâyelerinin yapıları incelenmiştir. Amacımız Türk halk hikâyelerinin yapı özelliklerinin tespitine katkıda bulunabilmektir. Çünkü incelenen hikâye sayısı arttıkça inceleme plânının ana ve alt başlıklarının sayısında ve çeşidinde farklılıklar ortaya çıkabileceği ifade edilmiştir. Bu fikirden hareketle iki Türk halk hikâyesini yapısına göre inceledik. İnceleme Nerin Köse'nin “Türk Halk Hikâyelerinde Yapı (Structure)”da verdiği plâna göre yapılmıştır. Buna göre Türk halk hikâyeleri “Giriş Bölümü”, “Hazırlık Bölümü”, “Kahramanın Macerası”, “Sonuç Bölümü” olmak üzere dört ana bölüm halinde incelenebilir. İncelediğimiz hikâyelerin yapısı tablo halinde gösterilmiştir. Neticede, incelediğimiz iki halk hikâyesinin yapısında ana başlıklarda bir değişme olmadığı, ancak alt başlıkların farklılaştığı görülmüştür. Bu farklılaşma verilen sıraya uymama, verilen yapıdan farklı bir özellik gösterme şeklindedir.

Anahtar Kelimeler: Türk halk hikâyesi, halk hikâyesi, yapı

TWO FOLK TALES ACCORDING TO THEIR STRUCTURE

Abstract

The structure of the folk tales “Necefhan ile Perizad Hanım” and “Sevdekâr Sultan ile Gülenaz Sultan” were examined in this study. The aim was to contribute to the identification of the structural features of Turkish Folk Tales. Because when the number of the studied tales increase the study plan's main and sub title numbers and the variety differences may occur was defined. Within these thoughts two Turkish Folk Tales according to its structure were studied. This examination has been made according to the plan, which was given in “Türk Halk Hikâyelerinde Yapı (Structure)” by Nerin Köse. According to this examination, the folk tales can be researched in four parts that are “Introduction, Preparation, the Adventure of the Hero and Result.” The structure of the tales that have been examined has been shown in a table. As a consequence, it has been understood that the structure of the two folk tales, which were examined, hadn't any difference in the main title but had differences in the subtitles. These differences were as not staying in the order and having different characteristics from the given structure.

Key words: Turkish folk tale, folk tale, structure

Giriş

Türk halk hikâyeleri konusunda günümüze kadar çok çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan bir bölümünü de halk hikâyelerinin yapısıyla ilgili çalışmalar oluşturmaktadır. Türk halk hikâyelerinin yapısına ilk dikkati çeken araştırmacı Otto Spies'tir.¹ Otto Spies Türk halk hikâyelerinin kahramanın mucizevi doğumu, âşik

¹ Otto Spies, *Türk Halk Kitapları*, çev. Behçet Gönül, İst. 1941.

olması, sevgililerin karşısına çıkan engeller, sevgililerin kavuşmaları olmak üzere dört bölümde incelenebileceğini göstermiştir.¹ Türk halk hikâyelerinin yapısı üzerinde çalışan ilk Türk araştırmacı ise Fikret Türkmen'dir.² Fikret Türkmen Âşık Garip hikâyesinin yapısını on bölümde incelemiştir.³ Türkmen bu metodu geliştirerek "Tahir ile Zühre"de de kullanmıştır.⁴ Zeynelabidin Makas da "Yaralı Mahmut ile Mahbub Hanım" ile "Tufarganlı Abbas ve Gülgez Peri" adlı tezlerinde aynı inceleme yöntemini kullanmıştır. Halk hikâyelerinin belli bir plân dâhilinde incelenmeleri bu tür anlatıların ortak bir şemaya bağlanabilecekleri fikrini doğurmuştur.⁵ Nitekim Fikret Türkmen araştırmaları sonucunda halk hikâyelerinin hazırlık bölümü, âşık olma, sevgiliyi isteme ve engeller, sonuç(düğün) olmak üzere dört bölümde incelenebileceğini tespit etmiştir.⁶ Bu plânı bazı değişikliklerle Metin Ekici de kullanmıştır.⁷ Nerin Köse'nin "Türk Halk Edebiyatında Kısa Hikâyeler" adlı çalışmasında ele alınan anlatıların kendilerine has anlatım plânları tespit edilmiştir.⁸ Bu konu üzerinde Ensar Aslan'ın⁹, Ali Duymaz'ın¹⁰ çalışmaları da vardır. Türk halk hikâyelerinin yapısı hakkında en etraflı çalışma Nerin Köse'ye aittir. Nerin Köse'ye göre Türk halk hikâyeleri dört ana bölümde inceleyebilir:

I. Giriş Bölümü: Bu bölüm sadece "çerçeve hikâye" ya da "hikâye içinde hikâye" denilen gruba aittir.

II. Tanıtım (Hazırlık) Bölümü: Bu bölümde kahramanın ailesi ve kahraman tanıtılır. Hikâyenin en küçük bölümüdür. Bu bölümdeki motifler her hikâyede bulunmayabilir.

- Kahramanın ailesinin tanıtılması
- Zaman
- Yer
- Sosyal mevki
- Çocuksuzluk
- Çare arama

¹ A.g.e., s. 14-37.

² Fikret Türkmen, *Âşık Garip Hikâyesi İnceleme-Metin*, Ank. 1995.

³ A.g.e., s. 15-30.

⁴ Fikret Türkmen, *Tahir ile Zühre*, K.B., Ank. 1983.

⁵ Nerin Köse, "Türk Halk Hikâyelerinde (Yapı) Structure", *Araştırmalar I, Millî Folklor yay.*, Ankara 1996, s. 23.

⁶ Fikret Türkmen, *Tahir ile Zühre*, s. XI-XIV.

⁷ Metin Ekici, *Dede Korkut Hikâyeleri Tesiriyle Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri*, ank. 1995, s. 6-8.

⁸ Nerin Köse, *Türk Halk Edebiyatında Kısa Hikâyeler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1989.

⁹ Ensar Aslan, *Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme*, İzmir 1990.

¹⁰ Ali Duymaz, *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, K.B., Ank. 2001.

- Kahramanın tanıtılması
- Doğum
- Eğitim
- Ad koyma

III. Kahramanın macerası: Bu bölüm halk hikâyelerinin en uzun bölümüdür. Asıl vaka bu bölümde anlatılır. Macera bölümündeki olaylar çok ve çeşitli olup kahramanın etrafında cereyan eder. Bu bölümdeki olayların hem sırası, hem türü, hem de sayısı çok çeşitlidir.

- A. Kahramanın âşık olmasıyla başlayanlar
- B. Kahramanın gurbete gitmesiyle başlayanlar
- C. Kahramanın evlenmesiyle başlayanlar

IV. Sonuç Bölümü: Bu bölüm bazen sevenlerin kavuşmasıyla bazen de kahramanın tek başına veya sevgilisiyle birlikte ölümüyle sona ermektedir. Sevgililerin kavuşmaları da ayrılmaları da mümkündür. Halk hikâyeleri sonuçlarına göre ikiye ayrılır:

- A. Kahramanın rol almadığı bir sonla bitenler
- B. Kahramanın içinde olduğu bir sonla bitenler¹

İncelenen hikâye sayısı arttıkça ana başlıklarda, genellikle de alt başlıkların sayısında ve çeşidinde farklılıklar ortaya çıkacaktır.² Biz de bu noktadan hareketle “Necfehan ile Perizad Hanım” ve “Sevdekâr Sultan ile Gülenaz Sultan” hikâyelerinin yapılarını Nerin Köse’nin verdiği plâna göre inceledik. Ancak incelediğimiz hikâyeler “çerçeve hikâye” özelliği göstermediğinden “Giriş Bölümü” dikkate alınmamıştır. Sonuçta, Nerin Köse’nin de dediği gibi, incelediğimiz hikâyelerin yapılarının alt başlıklarda bazı farklılıklar gösterdiğini gördük.

¹ Nerin Köse, “Türk Halk Hikâyelerinde (Yapı) Structure”, s. 27-50.

² A.g.m., s. 50.

NECEFHAN İLE PERİZAD HANIM¹

Hikâye üç üstadname ile başlamaktadır. Bu üstadnameler şunlardır:

Guşlar birbiriyen behse girende	Adam var, çoh işler eyler irada,
Ala garğa şuh terlanı beyenmez,	Adam var ki, yete bilmez murada,
Oğullar atanı, kızlar ananı	Adam var ki, çörek tapmaz dünyada,
Gelinler de gaynananı beyenmez.	Adam var, yağ yeyer, balı beyenmez.

Adam var, dolanar sehranı, düzü	Adam var, destine veresen güller,
Adam var, düşürer gül-ü-nergisi,	Adam var, gözüne çekesen miller,
Adam var, geymeye tapmaz da bezi,	Tufarganlı Abbas, başına küller,
Adam var, al geyer, şalı beyenmez.	Ne güne galmısan, garı beyenmez.

Aşıklar üstadnameni bir demez, iki deyer, biz de deyek iki olsun:

Könül sana bir nesihet,	Dağın tufan küleyinden,
Şerçi iblislerden gen gez,	Arvadın fend-i-fe'linden,
Bir kes nesihet bilmese,	Kendlerin ac meliyinden
Çekil o adamdan gen gez.	Guduz gedelerden gen gez.

Kosasaggal ekinçiden,	Arvadların niyyetinden,
Ağbaş malı satıcıdan,	Yay günü keçi etinden,
Oğlu ölmüş atıcıdan,	Yoldaşın mazaratından,
Haraba evlerden gen gez.	Dellek Murad, çekil, gen gez.

Ustadlar üstadnameni iki yoh, üç deyer, biz de deyek üç olsun:

Gafil könül bir meclise varanda,	Sözün manı tutma ağzın ahmağın,
Ver gadağa acı dille danışma.	Hoşlanılmaz aralıgdan çıhmağın,
Hercayı söyleme, hercayı deme,	Layig deyil başa gahme gahmağın,
Laf eyleyib güle güle danışma.	Öz eybini bile bile danışma.

Aşig gerek her meclisde sayılsın,	Yazığ Hüseyin, ehlin yeter yerine,
Sözünü eşiden gansın, ayılsın,	Könül bağla aşiglerin pirine,
Kelme çıhsa şirin cana yayılsın,	Çek sözünü hegigete, derine,
Aşırıp sözünü zile danışma.	Her gedir bilmeze bele danışma.(s.307-309)

Bu üstadnamelerden sonra, “Size kimden haber verim,” formeliyle hikâyeye geçilmektedir.

I. Tanıtım - Hazırlık

A. Kahramanın Ailesinin Tanıtılması:

Yer: Hikâyenin geçtiği yer İsfahan ile İstanbul'dur. Kahramanın babası tanıtılırken hikâyenin geçtiği yer de belirtilmektedir. Dolayısıyla sosyal mevkiyle yer iç içedir: “... İsfahanlı tacir Mehemed...”, “... Özü de İsfahan'la İstanbul'un arasında işleyirdi.” (s. 309)

¹ *Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri, Derleyip Düzenleyen: Ehliman Ahundov, Aktaran: Semih Tezcan, T.D.K., Ankara, 1978, s.306-325. (Hikâyenin incelemesinde verilen sayfa numaraları bu esere aittir.)*

Sosyal mevki: Kahramanın ve sevgilisinin babaları tacirdir. İsfahan'la İstanbul, İstanbul'la İsfahan arasında işlemektedirler. Bir gün İstanbul'la İsfahan arasındaki Alhas çemeni denilen yerde karşılaşır. Tacir Mehmed tacir Ehmed'i konak davet eder. (s. 309)

Çocuksuzluk: Tacir Mehmed'le tacir Ehmed sohbet sırasında çocuklarının olmadığını ifade ederler:

“Söhbet arasında tacir Mehmed soruşdu:

- Ay gardaş, neyin var, neyin yohdu?

Tacir Ehmed cavab vérdi:

- Gardaş dünya malından her bir şeyim var, amma züryetim yohdu.

Tacir Mehmed dédi:

- Yahşı öz tayımı tapmışam. Sen de benim günümdesen. Menim de züryetim yohdu.”(s. 309).

Çare Arama: Tacirlerin çadırına kaside okuyan bir derviş girer. Dervişin kaside okumasından hoşlanan tacirler dervişe altın vermek isterler. Ancak derviş pay alan dervişlerden değil, pay veren dervişlerden olduğunu söyleyerek cebinden bir elma çıkarır. Bir tarafı ak, bir tarafı kırmızı olan elmayı tam ortadan kesip paylaşmalarını ve eşleriyle yarıya bölerek yemelerini söyler. Elmanın bir tarafı kız, bir tarafı oğlandır. Derviş bu elma vesilesiyle dünyaya gelecek kız ve oğlanı yolun uzaklığına bakmayıp evlendirmelerini ister. Elmalar kırk günlük yola dayanamayacağı için tacirler mallarını değiştirerek memleketlerine dönerler. Elmaları eşleriyle birlikte yerler ve eşleri hamile kalır. (s. 309-310)

B. Kahramanın Tanıtımı:

Doğum: Tacirlerin eşleri vakit gelince doğum yaparlar: “Dogguz ay, dgguz gün, dogguz saat, dogguz degige tamam oldu, arvadlar bar-i hemlini yere goydular.”(s.310)

Tacir Mehmed'in hem kızı hem oğlu olur. Çünkü kendine verilen elmanın ak yarısına kırmızı yarısından da karışmıştır. Tacir Ehmed'in sadece kızı olur. (s. 310-311)

Ad koyma: Tacir Mehmed'in kızının ismini “Pünhane” koyarlar. Oğlana isim koymak için bütün kadınlar toplanır. Sicimgulu, Örkengulu, Daşdemir adları teklif edilir. Ancak tacir Mehmed oğlunun adını “Necefhan” koyar (s. 310-311).

Eğitim: Necefhan yedi yaşında mektebe verilir, on sekiz yaşına kadar okur (s. 311).

Kahramanın tanıtımındaki bu sıra (doğum- ad koyma- eğitim) Nerin Köse'nin “Türk Halk Hikâyelerinde Yapı”da¹ verdiği sıraya uymamaktadır.

¹ Nerin Köse, “Türk Halk Hikâyelerinde (Yapı) Structure”, Araştırmalar I, Millî Folklor yay., Ankara 1996, s. 53

II. Kahramanın Macerası

Kahramanın Gurbete Gidişiyile Başlayanlar:

Gurbete gitme: Babasının ölümüyle yetim kalan Necefhan on sekiz yaşına geldiğinde Şah Abbas'tan babasının işinin tacirlik olduğunu öğrenir. Böylece "sövdegerliye" başlar ve İstanbul'a gelir.(s. 311-312)

Âşık olma: Tacir Ehmed Necefhan'ı kırk gün misafir eder. Otuz sekizinci günde kızı Perizad, hoş geldin demek için Necefhan'ın yanına gelir ve birbirlerine âşık olurlar (s. 312-313).

Düğün: Kızının âşık olduğunu öğrenen tacir Ehmed yedi gün, yedi gece süren bir düğünle kızını Necefhan'a verir:

"Gızın atası meseleden halı olanda arvadına dedi:

-Gızın hetrine deyme. Ona göre ki, bizim ilgarımız var. Oğlanın atasıynan ehd etmişik. Toylarını edip, yola salacağam getsinler.

Tacir Ehmed toy éleyib, yéddi gün, yéddi gece şenlik kéçirdi." (s. 314)

Memlekete dönme: Düğünden sonra Necefhan'la Perizad İsfahan'a dönmek üzere yola çıkarlar. Dönüş yolunda bir gece Necefhan Perizad'ın çadırına gelir. Perizad'ın gömleğinin altındaki tılsım kitabına dokununca kitap, Perizad suretinde görünüp Necefhan'ı dağa götürür. Necefhan'ın yaridan aşağısı taş, yaridan yukarısı insan olup kalır. Perizad gece yarısı uyanınca Necefhan'ın kaybolduğunu anlar. Necefhan'ın kıyafetlerini giyerek onun yerine geçer. Necefhan'ı bulamayacağını anlayınca bir mektup yazarak ocak taşının altına koyar ve İsfahan'a dönerler. (s. 314-316)

Dolayısıyla hikâyenin bu bölümünde memlekete asıl kahraman değil, asıl kahramanın yerine geçen sevgilisi dönmüştür. Ancak Necefhan olarak tanınmaktadır ve Necefhan'ın bütün rollerini üstlenmiş olarak karşımıza çıkar.

Düğün: Necefhan kılığındaki Perizad yolculuk dönüşü Şah Abbas'a hediyeler götürür. Necefhan'ı çok beğenen Şah Abbas vezirin kızı Gülgez Hanımı ona verir. Perizad düğün yapıp kızı evine getirir. Ancak asıl kimliği anlaşılması için kızı oyalayarak yanına yaklaşmaz. Gülgez Hanım da Necefhan'ın kendisine zulmettiğini yazan bir mektubu babasına ve padişaha ulaştırır.(s. 317)

Bu arada yarı taş yarı insan halindeki Necefhan avcı Ehmed tarafından tılsımdan kurtarılır. Avcı Ehmed kızı Hanı Hanımı Necefhan'a verir. Avcı Ehmed kendisini kurtardığı için Necefhan bu duruma itiraz edemez. (s. 319)

III. Sonuç

Kahramanın Rol Aldığı Bir Sonla Bitenler

Kahramanın Memlekete Dönüşüyle Başlayanlar:

Memlekete dönüş: Necefhan'ın günden güne sarardığını gören Hanı Hanım, onun Perizad'la evli olduğunu öğrenir ve birlikte İsfahan'a dönerler. (s. 321)

Düğün: Necefhan evine gelir. Perizan'la hasret giderirler. Perizad, Gülgez Hanıma gerçekleri anlatır. Perizad'la Gülgez, Hanı Hanıma hoş geldin demeye gidince, Şah Abbas'la veziri Gülgez'e zulmettiği için Necefhan'ı asmaya götürürler. Bir pehlivan olan Hanı Hanım Necefhan'ı kurtarır. Necefhan başından geçenleri Şah Abbas'a anlatır. Şah Abbas üç kızı da Necefhan'a verir (s. 321-322)

“Şah Abbas gırh gün, gırh géce toy éledi, her üç gözeli Necefhan'a vérdi.” (s. 322)

Hikâye şu bitiş formelinin ardından bir duvakkapama ile sona ermektedir(s. 322-325).

“Onlar murad hasil éleyib, şad oldular, siz de şad olasınız.”

“Aşig toyu aşığıdaki duvagapma ile ahıra çatdırdı:

Nagahan gördü gözüm,
Sen tek insanı Peri!
Hurisen, melek misen,
Cennetin gülmanı Peri!
Yaralar merhemisen,
Derdlerin dermanı Peri!
Güzeller serdarısan,
Mehubların hanı Peri!
Şah kimi tahta çıhib
Eylerseñ divanı Peri!

Divanına gelerem,
İzzet, ikram gılamam,
Hidmetinde galaram,
Gul gurbanın olaram.
Eyer gebul elesen,
Gol boynuna salaram.

Golum boynunda,
Elim goynunda,
Çiyim çiyinde,
Eşgin beynimde.
Eynine al meni, gel,
Gat bu canı cana Peri!
Gel gatah canı cana,
Hatırma deymegilen,
Sındırıp şad könlümü,
Dal geddimi eymegilen,
Gelmisen ayagıma,
Çoh özünü öymegilen.
Seversen bir Tanrını,
Men yazığa gıymagilen.
Ver benim muradıma,
Giyamete goymagilen.

Giyametdi gaşların,
Gülabatın saçların.
İnci mercan dişlerin,
Hub fincandı döşlerin,
Bu biçara başıma
Oh ağırdu daşların.
Ağır daş atma,
Nazını satma,
İşi uzatma,
Halgı oyatma,
Ganıma bais olub,
Vebala batma,
İki dostun arasına
Salmagilen ganı, Peri!
Gan salma aralığa,
Çoh eşgli pervanesen.
Behtever yaranmısan,
Bu dünyada bir danesen.
Serrafklar gedrin bilir,
Cevahirsen, dürdanesen.
Al-elvan hınalaıb,
Tök tellerin gerdane sen.
Gerden göyçek, tel nazik,
Guçmag için bel nazik,
Hoş danışan dil nazik,
Çoh gemlidi üreyim,
Birce danış, gül nazik.
Naziksen, şahsan,
Kağızdan ağsan,
Ağca buhagsan,
Gaymah dodagsan.
Maşallah göz deymesin,
Çoh yumuşahsan.
Birce meni eyle gonag,
Sevindir mehmanı Peri!

Mehmanınam geldim sene,
Eyle gonag, al goynuna!
Götürüb gucağına,
Tifil kimi sal goynuna!
Yalayım ter sineni,
Doldurmusan bal goynuna.
Tacir-i-tüccar kimi,
Doldurmusan mal goynuna.
Yer-be-yer müşteriler
Erleyibdi yol goynuna.

Müşteriyem boyuna
O güzelce hoyuna,
Etr-ü-enben buyuna,
Eden hagg-u-sayına,
Derlere derman olan
Ab-i kövser çayına.
Çayın Papovdu,
Rengi de şuhdu,
Suyun soyuhdu,
Yaza yovuhdu.
Gezseler çar guşeni,
Heç tayın yohdu.
Ki olar barabarin,
Sensen kerem kanı Peri!

Yegin bil, kerem kanı,
Men yanıram ataşına,
Meyılam camalına,
Hem gözüne, hem gaşına.
Yıhılıım ayağına,
Durub dolanıb başına,
Hem sene gurban olum,
Hem de senin yoldaşına.

Yoldaşın pervazdı gelin,
Yerişi gazdı, gelin,
Bir nece endazdı, gelin,
Bahışın şahbazdı, gelin!
Doğmusan şems-ü-gemer,
Gül didarın yazdı, gelin!

Ey bahar, yazım!
Durna avazım!
Elimde sazım,
Eşit niyazım,
Aç golunu gucağlaşag,
Demek ne lazım,
Oynatsın Mollacuma,
Şamama tek seni Peri!

SEVDEKÂR SULTAN İLE GÜLENAZ SULTAN¹

Hikâye kısa bir döşemeyle başlamaktadır:

“Eski ihtilât, séyri maşgulât, zevk ile söhbet, vesvi hékâyet izzeti iltifatnan hâki paymıza ifade édimki, gözünen görmemişdih ama bizden ezalke usdatlarımızdan dilden éşidif, béle bellemişdih ki, “ (s. 308)

I. Tanıtım- Hazırlık

Kahramanın Ailesinin Tanıtılması:

Zaman: Hikâyede belli bir zaman yerine “... vahdiyle...” denilerek belirsiz bir zamandan bahsedilmiştir. (s. 308)

Yer: Hikâye, İran ülkesinin İsfahan şehrinde geçmektedir.

¹ Ensar Aslan, *Çıldırılı Âşık Şenlik, Hayatı, Şiirleri ve Hikâyeleri (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Ankara 1975, s.308-352. (Hikâyenin incelenmesinde verilen sayfa numaraları bu esere aittir.)

Sosyal mevki: Kahramanın babası İran ülkesinin İsfahan şehrinin şahı Şah Abbas'tır:

“...çoh namlı, devletdi, edeletdi bir şah varıydı, adı meşhur-u cihan olmuşdu. Şahoğlu Şah Abbas yéddi ihlime padişahlıh étدیği kimi, yéddi devletdende haraç alérdi.” (s. 308)

Çocuksuzluk: Şah Abbas'ın çocuğunun olmadığı hikâyede şöyle belirtilmektedir:

“Şahoğlu Şah Abbas'ın yarı çağı géşdiği halde bir zürriyeti, padşahlığını devam étdireceh bir evladi yohidi. Bunnan ötürü çoh efkarranérdi.” (s.308)

Çare arama: Evli olduğu halde Gülşah adlı bir cariyesini seven Şah Abbas savaşa gitmeden önce karısının haberi olmadan cariyesiyle evlenir. Cariyesinden soyunu devam ettirecek bir evladının olmasını ümit etmektedir. Gülşah o gece Şah Abbas'tan hamile kalır. Şah savaşa gider. (s. 309)

Kahramanın Tanıtılması:

Doğum: Vakti gelince cariyeye çocuğunu doğurur: “Dokguz ay, dokguz gün, dokguz saat, dokguz dekge tamam oldu Gülşah'ın nur topu kimi bir oğlan uşağı oldu.” (s. 310)

Gurbete gitme: Cariye çocuğuna Şah Abbas'ın karısı Perçem Sultan'ın zarar vereceğinden korktuğundan onu, daha önce Perçem Sultan'ın kendisini öldürmek için gönderdiği cadı kadınla, İsfahan'ın dışına gönderir. Kadın çocuğu Kandahar şehrine götürür. Orada padişahın bahçivanına çocuğu teslim eder ve ölür. (s. 310-311)

Halk hikâyelerinde gurbete çıkma sebepleri şunlardır:¹ Hikâyelerin çoğunda kahraman sevgilisini aramak için memleketinden ayrılır. Bazı hikâyelerde de kahraman kendine eş ya da gelin seçmek için gurbete çıkar. Kahramanın herhangi bir sebepten dolayı bunalıp, sıkıntısını unutmak için bilinmeyen bir yere doğru yola çıkar. Bazı hikâyelerde de kahraman zor kullanılarak kaçırılır. Kahramanın gururunun zedelenmesi, herhangi bir entrika karşısında kalması, savaşa katılması, bulunduğu yerden ayrılmaktan başka çaresinin olmaması, başlık parası kazanmak zorunda olması, mal-mülk edinmek istemesi, av merakı, imtihan olması, vatanî görevini yapması, kız kaçırması, ticaret yapması gurbete gitme sebeplerindedir. Bazı hikâyelerde uzaktaki bir kahramanın durumu hakkında haber getirmek üzere bulunduğu yerden ayrılır. Kahramanların kardeşlerini aramak için de gurbete gittikleri olmaktadır. Kahramanın düştüğü zor durumdan kurtulmak için yardım istemek üzere gurbete gitmesi de söz konusudur. Herhangi bir olay, durum ya da kişiden kurtulmak sebebiyle de hikâyeye kahramanı gurbete çıkmak zorunda kalır.

Bu hikâyedeki kahraman, öldürüleceğinden korkularak daha doğar doğmaz memleketinden uzaklaştırılmıştır. Dolayısıyla kahraman memleketini kendi isteği dışında terk etmiştir. Bu durum, yukarıda saydığımız gurbete gitme sebeplerinden sonuncusuyla benzerlik göstermektedir. Ancak bu hikâyede kahraman kendi isteği dışında ve doğduğu an memleketinin dışına götürülse de biz bu durumu “gurbete gitme” olarak ele aldık. Kahraman daha sonra asıl memleketine dönecektir.

¹ Nerin Köse, *Türk Halk Hikâyelerinde Gurbet*, Millî Folklor yay., İzmir 1997, s. 62-85.

Ad koyma: Üç yaşına geldiği halde adı olmayan kahramana padişah ad verir:

“Padişah bağmannan çocuğun adını soranda, ‘Padişahım adını da goyduğum yohdu, dedim bu yaşını da tamamlasın götürüm adını Padişahımız goysun.’ O sıra padişah dedi ki, ‘Mende bunun adını Sevdekâr goyuram, héyirri uğurru olsun.’” (s.311)

Eğitim: Bağman Sevdekâr’ı on beş yaşına kadar okutur, yetiştirir, her şeyini tamamlar. (s. 311)

Sosyal mevki: Sevdekâr, arkadaşlarının kendisiyle alay etmesi üzerine babası bildiği yaşlı bağmanın yerine bahçıvanlık yapmaya başlar. (s. 311)

Bu plân, (doğum- gurbete gitme- ad koyma- eğitim- sosyal mevki) Nerin Köse’nin “Kahramanın tanıtımı” bölümünde verdiği plânlar arasında yoktur.

II. Kahramanın Macerası

Kahramanın Âşık Olmasıyla Başlayanlar:

Âşık olma: Kandahar padişahının kızı Gülenaz bahçeye gezmeye çıkar ve orada Sevdekâr’ı görüp ona âşık olur. Bahçeye ikinci kez geldiğinde peçesini açar. Gülenaz’ın cemalini gören Sevdekâr da aşk oduna düşer. Bazen bağda bazen Gülenaz Sultan’ın sarayında buluşmaya başlarlar. (s. 310-321)

Memlekete dönme: Kandahar padişahı veziri ölünce yaşlı bağmanı kendine vezir yapar. Vezir olmayı bekleyenler bağmanı kıskanırlar ve ona bir hile düzenlerler. Bu hileye kanan padişah, bağman veziri ve bütün soyunu astırmak üzere tutuklattırır. Sevdekâr, daha önce padişahтан, “Sevdekâr Bağman Vezirin soyunнан deyildir.” yazılı bir ferman aldığı için serbest bırakılır. Padişah Sevdekâr’ı kendine baş vezir yapar (s. 321-325).

Sevdekâr’ın götürüldüğü memlekette vezir yapılması, Nerin Köse’nin “Halk Hikâyelerimizin Geleneksel Kahraman Kalıbı”nda verdiği “Kahraman uzakta bulunduğu süre içinde bir müddet hükümdarlık yapar.”¹ özelliğiyle uyuşmaktadır. Ancak bu hikâyede kahraman hükümdarlık değil vezirlik yapmıştır.

Bağman, padişaha Sevdekâr’ın Şah Abbas’ın oğlu olduğunu anlatır. Padişah, “Şahoğlu Şah Abbas” imzalı hatem yüzüğü görünce, “Sen ki Şah Abbas’ın oğlusan men seni yanımda tutabilmem, baban duyarsa benim tahdımı başıma geçirir. Tézliyinen seni yolçu edim, öz babanın melmeketine gét.” diyerek Sevdekâr’ı İsfahan’a gönderir. (s. 325)

Böylece Sevdekâr doğar doğmaz çıkarıldığı memleketine geri döner.

Tahta geçme: Memleketine dönen Sevdekâr, Şah Abbas’a onun oğlu olduğunu söyler. Hatem yüzüğünü görüp, Sevdekâr’ın on yedi yıl önce Gülşah cariyeden olan oğlu olduğunu anlayan Şah onu hemen kendi tahtına oturtur. (s. 327)

Ailesinin düğünü: Sevdekâr’ı tahtına geçiren Şah Abbas Gülşah’ı kendine nikâhlar ve düğün yapar. (s. 327-328)

¹ Nerin Köse, “Rağlan’ın ‘Geleneksel Kahraman Kalıbı’ ve Türk Halk Hikâyeleri”, *Millî Folklor, Bahar 2000*, S. 45, s. 38.

Gurbete çıkma: Sevgilisinden ayrıldığı için canı sıkılan Sevedkâr, Allâhverdi veziri ve Deli Bécân adlı başpehlivanı alarak Kandahar'a gelir. Gülenaz Sultan'ı Tahran şahının götürdüğünü öğrenince Tahran'a gider. Derviş kılığında, hasta olan Gülenaz Sultan'ın yanına girer. Bu sırada Tahran şahının bacısı Zöhre de Sevedkâr'a âşık olur. (s. 328-337)

Memlekete dönme: Zöhre Sultan'a söz veren, ancak kırk gün süren bir hastalığa yakalanan Zöhre'yi bırakan Sevedkâr Şah Gülenaz Sultan'ı alarak İsfahan'a geri döner. (s. 337-340)

Düğün: Oğlunun sağ selamet dönüşüne sevinen Şah Abbas ülkesinde bayram ilân eder ve onları evlendirir.

“Sevedkâr'nan Gülenaz Sultan'a gırh gün gırh gece toy düğün élli-yif, muratdarına gavuşdurdu.” (s. 341)

Gurbete gitme: Gülenaz Sultan'ın cariyelerinden biri gönlünü Sevedkâr'a kaptırır. Sevedkâr'ın kendisiyle evlenmesi için Gülenaz Sultan'ı aradan kaldırmaya karar verir. Bir Yahudi bezirganla anlaşır. Gülenaz sandığa hapsedilir. Bezirgan Gülenaz'ı Tahran'a götürür. Akşam olunca Sevedkâr cariyenin oyununu anlar ve vezirle pehlivanı alarak Tahran yoluna düşer. (s. 341-343)

“Kahramanın macerası” bölümündeki bu yapı (âşık olma- memlekete dönme- tahta geçme- ailesinin düğünü- gurbete gitme- memlekete dönme- düğün- gurbete gitme) Nerin Köse'nin verdiği yapıdan farklıdır.

III. Sonuç

Kahramanın Rol Aldığı Bir Sonla Bitenler

Kahramanın Memlekete Dönüşüyle Başlayanlar:

Memlekete dönme: Sevedkâr'ın kendini bıraktığını anlayan Zöhre Sultan harami kılığına girip yol kesmeye başlar. Yahudi bezirganın kervanının önünü keser. Gülenaz'ı sandıktan çıkarır. Kendini Gülenaz'a tanıtır. Bu arada Sevedkâr yetişir. Zöhre Sultan harami kılığında Sevedkâr'ı, veziri ve başpehlivanı hapseder. Önce Gülenaz, sonra Zöhre Sultan Sevedkâr'ın karşısına çıkarlar. Sevedkâr Zöhre Sultan'ı kendine eş kabul eder. Gülenaz da Sevedkâr'ın sevgisini Zöhre Sultan'la paylaşmaya razı olur. İsfahan'a doğru yola düşerler. (s. 343- 351)

Düğün: Şah Abbas oğlunu ve yanındakileri merasimle karşılar. Kırk gün kırk gece süren bir düğünle Zöhre Sultan'la Sevedkâr'ı evlendirirler. (s. 352)

Hikâye şu ifadeyle bitmektedir:

“Hékâyemiz burda pittı, Allâh cümle elemin mıradını vérsin, Şénlih babaya da Tanrı gana gana rahmet éylesin.” (s. 352)

NECEFHAN İLE PERİZAD HANIM**I. HAZIRLIK (TANITIM) BÖLÜMÜ**

A. KAHRAMANIN AİLESİNİN B. KAHRAMANIN TANITIMI
TANITIMI

Yer	Doğum
Sosyal Mekân	Ad Koyma
Çocuksuzluk	Eğitim
Çare Arama	

II. KAHRAMANIN MACERASI

Kahramanın Gurbete Gidişiyile Başlayanlar
Gurbete Gitme
Âşık Olma
Düğün
Memlekete Dönme
Düğün

III. SONUÇ

Kahramanın Rol Aldığı Bir Sonla Bitenler
Kahramanın Memlekete Dönüşü ile Başlayanlar
Memlekete Dönüş
Düğün

SEVDEKÂR SULTAN İLE GÜLENAZ SULTAN

I. HAZIRLIK (TANITIM) BÖLÜMÜ

A. KAHRAMANIN AİLESİNİN B. KAHRAMANIN TANITIMI TANITIMI

Zaman	Doğum
Yer	Gurbete Gitme
Sosyal Mekân	Ad Koyma
Çocuksuzluk	Eğitim
Çare Arama	Sosyal Mevkî

II. KAHRAMANIN MACERASI

Kahramanın Âşık Olmasıyla Başlayanlar

Âşık Olma

Memlekete Dönme

Tahta Geçme

Ailesinin Düğünü

Gurbete Gitme

Memlekete Dönme

Düğün

Gurbete Gitme

III. SONUÇ

Kahramanın Rol Aldığı Bir Sonla Bitenler

Kahramanın Memlekete Dönüşü ile Başlayanlar

Memlekete Dönüş

Düğün¹

---

¹ İncelediğimiz hikâyelerin yapısı, Nerin Köse'nin "Türk Halk Hikâyelerinde Yapı" da verdiği yapıya göre farklılıklar göstermektedir.

Sonuç

Bu makalede “Necefhan ile Perizad Hanım” ve “Sevdekâr Sultan ile Gülenaz Sultan” adlı iki halk hikâyesi yapısına göre incelenmiştir. İncelememizin neticesinde Nerin Köse’nin “Türk Halk Hikâyelerinde Yapı (Structure)”da verdiği plâna uymayan özelliklere rastlanmıştır.

“Necefhan ile Perizad Hanım” hikâyesinde “Kahramanın Tanıtımı” bölümündeki “doğum”, “ad koyma”, “eğitim” şeklindeki sıra Nerin Köse’nin “Türk Halk Hikâyelerinde Yapı”da verdiği sıraya uymamaktadır. Hikâyenin diğer bölümlerinde bir farklılığa rastlanmamıştır.

“Sevdekâr Sultan ile Gülenaz Sultan” hikâyesinde “Kahramanın Tanıtımı” bölümünde “doğum”, “gurbete gitme”, “ad koyma”, “eğitim”, “sosyal mevki” şeklinde bir yapı vardır. Bu yapı Nerin Köse’nin verdiği plânlar arasında yoktur.

Aynı hikâyenin “Kahramanın Macerası” bölümündeki yapı da (âşık olma, memlekete dönme, tahta geçme, ailesinin düğünü, gurbete gitme, memlekete dönme, düğün, gurbete gitme) Nerin Köse’nin verdiği yapıdan farklıdır.

Sonuç olarak; “Türk Halk Hikâyelerinde Yapı”ya göre incelediğimiz iki halk hikâyesinin yapısında ana başlıklarda bir değişme olmadığı, ancak alt başlıkların farklılaştığı görülmüştür. Bu farklılaşma verilen sıraya uymama, verilen yapıdan farklı bir özellik gösterme şeklindedir. İncelenmemiş hikâyelerimiz incelendiğinde de farklı durumlarla karşılaşılabilir.

Kaynaklar

1. **Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri**, Derleyip Düzenleyen: Ehliman Ahundov, Aktaran: Semih Tezcan, T.D.K., Ankara, 1978.
2. ASLAN, Ensar. **Çıldırılı Âşık Şenlik, Hayatı, Şiirleri ve Hikâyeleri** (İnceleme-Metin-Sözlük), Ankara 1975.
3. ASLAN, Ensar. Halk Hikâyelerini İnceleme Yöntemleri, Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme, İzmir, 1990.
4. DUYMAZ, Ali. Kerem ile Aşlı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, K.B., Ankara 2001.
5. EKİCİ, Metin. Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri İle Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri, Ankara, 1995.
6. KÖSE, Nerin. , **Türk Halk Edebiyatında Kısa Hikâyeler**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1989.
7. KÖSE, Nerin. “Türk Halk Hikâyelerinde Yapı (Structure)”, **Araştırmalar-I**, Millî folklor yay., Ankara 1996, s. 20-53.
8. KÖSE, Nerin. **Türk Halk Hikâyelerinde Gurbet**, Millî Folklor yay., İzmir 1997.
9. KÖSE, Nerin. “Raglan’ın ‘Geleneksel Kahraman Kalıbı’ ve Türk Halk Hikâyeleri”, **Millî Folklor**, Bahar 2000, S. 45, s. 22-39.
10. MAKAS, Zeynelabidin. Tufarganlı Abbas ile Gülgez Peri Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma, (Yayınlanmamış doktora tezi), Erzurum, 1982.
11. SPIES, Otto. **Türk Halk Kitapları**, çev. Behçet Gönül, İstanbul, 1941.
12. TÜRKMEN, Fikret. Âşık Garip Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma, Ankara, 1973.
13. TÜRKMEN, Fikret. **Tahir ile Zühre**, K.B., Ankara, 1983.